

”Hajoitettu fascistisena”

Akateemisen Karjala-seuran lakkauttaminen vuoden 1944 Moskovan
välirauhansopimuksen vastaisena järjestönä

Mikko Virta
Historia
Ressun lukio

Tiivistelmä

Tämä tutkimus käsittelee Akateemisen Karjala-seuran (AKS) lakkauttamista vuoden 1944 Moskovan välirauhansopimuksen perusteella. Tutkielma pyrkii selvittämään, miksi AKS lakkautettiin. Oliko lakkautukselle perusteita? Mitä seuran lakkautus käytännössä aiheutti ja millaiset seuraukset sillä oli yhdistyksen jäsenille?

AKS:n lakkauttamista ei ole juuri käsitelty nykyisessä tutkimuskirjallisuudessa. Sen sijaan seuran toiminnasta on tehty kaksi väitöskirjaa ja sitä on käsitelty laajasti niin suomalaisuusliikkeen kuin ylioppilaskunnankin historiikeissa. Lisäksi AKS:n jäsenten elämäntarinoista on koostettu kirja ja välirauhansopimuksen 21. artiklasta eli järjestöjen lakkautusta koskevasta artiklasta on tehty tutkimus. Mikään edellä mainituista ei kuitenkaan käsittele perusteellisesti seuran lakkautusta. Koska aiempaa tutkimuskirjallisuutta ei ole riittävästi käytössä, on tässä tutkielmassa haastateltu AKS:n historiaan perehtyneitä tutkijoita.

Välirauhansopimuksen 21. artikla oli vaikeasti tulkittava erityisesti siinä esiintyneen ”fascisminluontoinen”-käsitteen takia. Historiankirjoituksessa usein vain lyhyesti todetaan järjestöjä lakkautetun ”fasistisina”. Tästä syystä tutkimuksessa on kiinnitetty erityistä huomiota fasismin käsitteen analysointiin. Akateeminen Karjala-seura täytti suurimman osan eritellyistä fasismin ehdoista ja ominaispiirteistä, mutta siltä puuttui kuitenkin muutamia niistä. Tämän takia AKS:ää ei voi pitää fasistisena, vaan enintään fasisminluontoisena järjestönä.

AKS täytti kuitenkin kaikin puolin välirauhansopimuksessa määritellyt lakkautettavien järjestöjen tunnusmerkit, joten sen lakkautusta voidaan pitää sopimuksen kannalta oikeutettuna. Seura oli nimittäin fasisminluontoisuuden lisäksi avoimen neuvostovastainen ja harjoitti Neuvostoliittoon kohdistunutta vihamielistä propagandaa.

Itse lakkautus tapahtui yksinkertaisesti viranomaisten julkilausumalla ja sitä osattiin AKS:ssä odottaa. Lakkautuksen seurauksena poltettiin ja kätettiin seuran arkisto ja tärkeä omaisuus. Myöhemmin hävitykseltä säästynyttä omaisuutta on siirretty Kansallisarkistoon.

AKS:n vaikutukset niin ylioppilasmaailmaan kuin suomalaisuusliikkeeseenkin olivat aikanaan merkittävät. Tämä vaikutus näkyi myös seuran lakkautuksen jälkeen. Lukuisat AKS:n jäsenet nousivat myöhemmin korkeisiin yhteiskunnallisiin asemiin ja heidän kauttaan seuran vaikutus näkyi suomalaisessa yhteiskunnassa vielä useita vuosikymmeniä lakkautuksen jälkeenkin.

Sisällys

	Sivu
1. Tutkimusongelma ja lähteet	4
2. Määränpäänä lakkauttaminen	
2.1. Moskovan välirauhansopimus ja sen 21. artikla	5
2.2. Välirauhansopimuksen 21. artiklan tarkempi analyysi	6
2.3. Fasismien monet kasvot	7
3. Akateemisen Karjala-seuran aatteellinen ohjelma	
3.1. AKS:n historia, asema ja merkitys	9
3.2. AKS ja fasismi	12
3.3. ”Ryssää silmään” - Oliko AKS neuvostovihamielinen?	14
4. AKS:n lakkautuksesta ja sen seurauksista	
4.1. Poltetut paperit, piilotetut riittiesineet	15
4.2. Rahakätkentä	17
4.3. Tasavallan presidentti ja 104 professoria	18
5. Tulokset	19
6. Lähteet	21

1. Tutkimusongelma ja lähteet

Vuoden 1944 välirauhansopimus sisälsi tiukkoja ehtoja Suomen sisäpolitiikalle. Fasistiset ja neuvostovastaiset järjestöt tuli lakkauttaa. Isojen järjestöjen, kuten suojeluskuntien ja Lotta Svärdin lakkauttaminen tunnetaan historiankirjoituksessa tarkasti, mutta vuonna 1922 perustetun Akateemisen Karjala-seuran (AKS) lakkautus on jäänyt vähemmälle huomiolle.

Tämän tutkielman tehtävä on selvittää, mitkä seikat johtivat Akateemisen Karjala-seuran lakkauttamiseen Moskovan välirauhansopimuksen 21. artiklan vastaisena järjestönä. Oliko lakkautukselle perusteita? Entä millaisia vaikutuksia sillä oli itse seuraan ja sen jäseniin? Tutkielma käsittelee AKS:n ideologiaa ja historiaa erityisesti välirauhansopimuksen ehtojen näkökulmasta. Koska yleisessä historiankirjoituksessa usein todetaan AKS:n tulleen lakkautetuksi nimenomaan fasistisena järjestönä, on erityistä huomiota kiinnitetty fasismin käsitteen tarkasteluun.

Tutkielman teon suurena haasteena oli käytettävissä olevien lähteiden niukkuus. Akateemisesta Karjala-seurasta on kirjoitettu kaksi väitöskirjaa, toinen on professori Risto Alapuron tutkimus 1970-luvulta ja toinen tutkija Heikki Eskelisen 2000-luvulta. Ensimmäinen keskittyy taulukoimaan ja analysoimaan AKS:n jäsenistön rakennetta sosiologisesta näkökulmasta kun taas jälkimmäinen eli AKS:n historian ensimmäinen osa käsittelee seuran vaiheita vain talvisodan alkuun asti. Professori Matti Klinge ja dosentti Ari Uino puolestaan käsittelevät Akateemista Karjala-seuraa jokseenkin perusteellisesti, mutta vain omien aiheidensa eli Ylioppilaskunnan ja suomalaisuusliikkeen näkökulmista. Lakkautuksesta on näissä tutkimuksissa hyvin vähän jos ollenkaan tietoa. Professori Matti Kuusen ja tutkija Ville-Paavo Aitolan toimittama Neljätuhatta veljestä, sataneljä elämäntarinaa valaisee lukuisten AKS:n jäsenten elämää seuran lakkauttamisen jälkeen. Teos käsittelee myös järjestön lakkauttamista.

Dosentti Mikko Uola on kirjoittanut laajan tutkimuksen eri järjestöjen lakkauttamisista Moskovan välirauhansopimuksen 21. artiklan vastaisina. Tutkimus kuitenkin sivuuttaa AKS:n lakkauttamisen muutamalla virkkeellä. Uola keskittyy käsittelemään pääasiassa suojeluskuntien ja Aseveliliiton kaltaisia järjestöjä, joiden lakkauttaminen edellytti pitkää poliittista kädenvääntöä.

Kun otetaan vielä huomioon, että Heikki Eskelisen Akateemisen Karjala-seuran historian toinen osa on vasta tekeillä, voidaan todeta seuran lakkautuksen olevan nykyisessä tutkimuskirjallisuudessa vailla kunnollista käsittelyä ja tutkimusta. Tämän takia päädyin tutkielmassani haastattelemaan aiheeseen perehtyneitä tutkijoita Heikki Eskelistä, Mikko Uolaa ja Matti Klingeä.

2. Määränpäänä lakkauttaminen

2.1. Moskovan välirauhansopimus ja sen 21. artikla

Elokuun lopussa 1944 Suomi sai Neuvostoliitolta vastauksen rauhantunnusteluihin. Vastauksessa vaadittiin tiettyjen ennakkoehtojen hyväksymistä. Hallitus hyväksyi ehdot ja syyskuun toisena päivänä asia tuotiin eduskunnan käsittelyyn, joka myös hyväksyi rauhantarjouksen. Tämän jälkeen lähetettiin valtuuskunta Moskovaan neuvottelemaan varsinaisista rauhanehdoista. Aselepo astui voimaan Suomen osalta 4. syyskuuta ja Neuvostoliiton osalta 5. syyskuuta. Rauhanneuvotteluissa Neuvostoliitto käytännössä saneli Suomelle rauhanehdot, jotka eduskunta päätti hyväksyä syyskuun 19. päivänä. Valtuuskunta allekirjoitti rauhansopimuksen samana päivänä Moskovassa.¹

Suomen allekirjoittamassa Moskovan välirauhansopimuksessa on yhteensä 23 artiklaa, näistä 21. artikla käsittelee järjestötoimintaa. Artikla, jonka sanamuoto on lainattu suoraan Neuvostoliiton ja Romanian välisestä rauhansopimuksesta,² kuuluu seuraavasti:

Suomi sitoutuu heti hajoittamaan kaikki sen alueella toimivat hitleriläismieliset (fascisminluontoiset) poliittiset, sotilaalliset ja sotilaallisuontoiset samoin kuin muutkin järjestöt, jotka harjoittavat Yhdistyneille Kansakunnille ja erityisesti Neuvostoliitolle vihamielistä propagandaa, sekä vastaisuudessa olemaan sallimatta tämäntapaisten järjestöjen olemassaoloa.³

Toisin kuin kesällä 1944 Suomelle suunnitellussa antautumissopimuksessa,⁴ artiklassa ei kerrottu Suomen kannalta olennaista, eli kuka määritteli, oliko järjestö fasistinen tai neuvostovihamielinen. Avoimeksi jäivät myös fasistisuuden ja hitleriläismielisyyden määritelmät.⁵

Valtioneuvosto antoi 23.9.1944 asetuksen 21. artiklan käytäntöönpanosta. Asetus jätti päätäntävällän lakkautuskriteereistä valtioneuvostolle, jonka tehtävä asian suhteen ei todellakaan ollut helppo. Ensimmäinen lista lakkautettavista järjestöistä annettiin vain muutamia minuutteja lakkautusasetuksen säätämisen jälkeen. Tällä listalla oli Akateeminen Karjala-seura.⁶

---

1 Tanner (1952) s. 366-396, Linkomies (2006) s. 397-405, Turtola (2005), s. 308, Uola (1999), s. 16-17,

2 Uola (1999) s. 42

3 Blinnikka (1969) s. 183

4 Turtola (2005), s. 294-297; Martti Turtolan löytämässä antautumissopimuksen luonnoksessa todetaan mm., että kaikki suojeluskunnan jäsenet on internoitava ja että Suomen hallitus velvoitettiin lakkauttamaan kaikki Neuvostoliiton sotavoimien ylipäällystön määräämät järjestöt.

5 Uola (1999), s. 29

6 Uola (1999) s. 36

2.2. Väli­rauhansopimuksen 21. artikla analyysissä

Historian­kirjoituksessa todetaan usein järjestöjä lakkautetun fasistisina tai ”fasistisina”.⁷

Väli­rauhansopimuksen 21. artikla oli kuitenkin huomattavasti monitulkintaisempi ja laajempi, vaikka jo yksistään fasismin käsitettäkin oli aikaisemmin venytetty hyvin suurissa mitoin.⁸

Esimerkiksi fasismin käsite oli tulkittu Neuvostoliitossa siten, että se tarkoitti kaikkea ei-kommunistista toimintaa. Sosiaalidemokratiakin oli sosiaalifasismia.⁹

”Hitleriläismielisyydellä” artiklassa viitattiin kansallissosialistista Saksaa ihannoiviin ja sen kanssa yhteistyössä olleisiin järjestöihin. Tällaisia järjestöjä oli Suomessa runsaasti ja ne kaikki lakkautettiin ensimmäisellä tai viimeistään toisella toisella lakkautuskierroksella 12. lokakuuta.¹⁰ Termi ”fascisminluontoinen” on huomattavasti monimutkaisempi, avaan sen jatkossa tarkasti, mutta tässä voidaan jo todeta sen tarkoittaneen muutakin kuin pelkästään fasismia.

Romanian rauhansopimuksessa viitataan sotilaallisilla ja sotilaallisuusluontoisilla järjestöillä erityisesti Romaniassa vaikutusvaltaiseen Rautakaartiin. Suomessa pohdittiin, tarkoittiko Neuvostoliitto Suomen osalta näillä termeillä mahdollisesti suojeluskuntia vai olivatko ne vain jääne Romanian sopimuksesta.¹¹ Näin jälkikäteen voidaan todeta, että todennäköisesti tarkoitti.¹²

Artiklan lopussa puhutaan Yhdistyneille kansakunnille tai erityisesti Neuvostoliitolle vihamielistä propagandaa¹³ harjoittavista järjestöistä. Tällaiset järjestöt eivät suinkaan olleet Suomessa harvinaisia. Olihan Suomessa tunnettu ns. ryssänvihaa viimeistään 1700-luvun alun isovihasta lähtien.¹⁴ AKS voidaan nähdä erityisesti tätä artiklan viimeistä kohtaa rikkovana järjestönä.

---

7 Tästä esimerkkinä käy suomenkielinen Wikipedia, jonka luotettavuus lähteenä on tosin muutenkin kyseenalaistettavissa (http://fi.wikipedia.org/wiki/Akateeminen_Karjala-Seura)

8 Sundström (2007) s. 11, Uola (1999) s. 35, Eskelinen (2004) s. 235 myös oikeistolaiset syyllistyivät käsitteen venytykseen ja AKS:n omassa lehdessä, Suomen Heimossa, rinnastettiin 1928 bolsevismi ja fasismi toisiinsa

9 Uola (1999) s. 34-35

10 Uola (1999) s. 36, s. 42-43

11 Uola (1999) s. 42

12 Uola (1991) s. 79, Turtola (2005) s. 294-297, kts. Edellisen sivun viitteet. Samaisessa luonnoksessa vaadittiin myös suojeluskuntien kaikkien osastojen ja liittymien, sekä vastaavien niin rintamalla kuin selustassakin toimivien järjestöjen välitöntä ascistariisuntaa. Uolan mukaan suojeluskuntien lakkauttamisasiassa ei kuitenkaan lopulta viitattu lainkaan sotilaallisiin artikloihin, vaan sen lakkauttamisen katsottiin johtuneen järjestön väitetystä fasistisuudesta.

13 Halmesvirta (2007) s. 167 aatteen, opin tai muun järjestelmän levittäminen ja pyrkimys vaikuttaa yleiseen mielipiteenmuodostukseen.

14 Isovihasta tarkemmin Mäntylä (2003) s. 270-273 ja Halmesvirta (2007) s. 67

2.3. Fasismien monet kasvot

Välirauhansopimuksen 21. artiklassa käytettävistä käsitteistä fasismi tai fasismiluontoinen (fascismiluontoinen) on kaikkein hankalin ja samalla epämääräisin, joten sitä on syytä tarkastella erikseen. Fasismien takana ei esimerkiksi ole ketään suurta filosofia, jonka teorioihin sitä voisi perustaa.¹⁵

Fasismien käsitteeseen liittyy usein vahvasti negatiivinen tunnelataus.¹⁶ Kuten edellä totesin, oli Neuvostoliitossa kaikki ei-kommunistinen toiminta leimattu fasistiseksi. Fasismiksi saatetaan myös yleisesti määritellä kaikki autoritaariset ei-marxilaiset hallintojärjestelmät.¹⁷ Fasismia liitetään toisinaan myös ilmiöihin, joihin kuuluu ylhäältä johdettua määräilyä tai ihmisten toiminnon ohjausta. Esimerkiksi voimakkaasti tupakointia vastustavia ihmisiä kutsutaan joskus terveysfasisteiksi.¹⁸

Vuoden 1932 Iso tietosanakirja määrittelee fasismien Italian kansalliseksi liikkeeksi. Kirjan mukaan se sai alkunsa maailmansodan jälkeen ja jonka johtaja Benito Mussolini syksyllä 1922 otti käsiinsä hallitusvallan päämääränään kansallistunnon elähdyttäminen ja Italian sisäisen ja ulkonaisen voiman kohottaminen.¹⁹ Nykysuomen sanakirja vuodelta 1951 puolestaan määrittelee fasismien kommunismin- ja marxilaisuudenvastaiseksi, korporatiivista valtiojärjestelmää kannattavaksi kansallismieliseksi liikkeeksi Italiassa sekä myös muualla esiintyvien samansuuntaisten liikkeiden nimitykseksi.²⁰ Tässä näkyy hyvin fasismien määritelmän laajentuminen. Jo ennen toista maailmansotaa termi oli Neuvostoliitossa valjastettu koskemaan kaikkea poliittisesti arveluttavaa toimintaa. Maailmansodan jälkeen myös länsimaissa fasismi tarkoittamaan kaikkia äärioikeistolaisia liikkeitä.

Lääkäri William Reich käsittelee fasismia hieman poikkeavasta näkökulmasta määritellen sen tietynlaisen ihmisen tunne-elämälle ominaiseksi perusasenteeksi.²¹ Sosiologi Seymour Martin Lipset systematisoi vuonna 1963 yleisen käsityksen fasismista alemman keskiluokan mielipahan ilmentymänä.²²

15 Griffin (1991) s. 14, tällaisia ovat esimerkiksi Locke liberalismissa ja Marx marxilaisuudessa.

16 Griffin (1991) s. 2

17 Payne (1995) s. 470

18 Griffin (1991) s. 2

19 Iso tietosanakirja (1932) s. 698

20 Nykysuomen sanakirja (1951) s. 294

21 Reich (1982) s. 15-17 "Fasismi" on koncellisen sivilisaation ja mekanistis-mystisen elämänsäilytyksen autoritaarisesti nujertaman ihmisen tunne-elämälle ominainen perusasenne." S. 20 Reich kertoo teoksen kantamuodon syntyneen "Saksan kriisivuosina" 1930-33, joten kyseessä on jokseenkin varhainen fasismia käsittelevä tutkimus. S. 10 Reich kertoo soveltavansa teoksessa omaa seksuaaliekonomista teoriaansa fasismien tutkimiseen.

22 Paxton (2004) s. 210

Tutkija Leif Sundström on julkaissut tuoreimman fasismia käsittelevän tutkimuksen (2007). Hän määrittelee fasismia seuraavasti teoksessaan *Fasismi: Fasismille on hyvin vaikeaa, jopa mahdotonta muotoilla täsmällistä määritelmää ja tästä syystä fasististen maiden ja hallintojen rajaaminen ja luokittelu on aina jossain määrin suhteellista ja epäselvää. Mikäli jatkossa haluamme edes jossain määrin puhua fasistisista maista kokonaisuutena, on tehtävä jonkinlainen määritelmä niistä ehdoista, joilla fasismista voidaan puhua. Sen sijaan, että yrittäisimme jakaa eri maita, hallintoja, puolueita ja liikkeitä vain fasistisiin ja ei-fasistisiin, on parempi nähdä fasismin koko kirjo.*²³

Roger Griffin käsittelee fasismia ns. ideaalityyppisenä fasismina. Hän on Sundströmin kanssa samaa mieltä fasismin tarkan määrittelyn vaikeudesta ja siksi hänen mielestään tätä poliittista ideologiaa on käteväntä tarkastella yleisen fasismin idean kautta.²⁴ Stanley G. Payne puolustaa myös näkemystä, jonka mukaan fasismin määritelmän on syytä olla hyvin väljä ja yleisluontoinen.²⁵ Hän on lisäksi eritellyt 13 osittain limittäistä yleistä tulkintaa fasismille.²⁶

Fasismille löytyy siis eri tutkijoiden tahoilta useita ehtoja ja ominaisia piirteitä. Erittelen seuraavaksi näistä kaikkein olennaisimpia.²⁷

- (1) Marxismin vastaisuus²⁸
- (2) Autoritarismi²⁹
- (3) Antisemitismi³⁰
- (4) Rasismi³¹
- (5) Nationalismi³²
- (6) Militarismi³³
- (7) Ulkoinen edustuksellisuus, kuten paraatit, joukkoesiintymiset ym.³⁴

---

23 Sundström (2007) s. 38-39

24 Griffin (1993) s. 8-9

25 Payne (1995) s. 469-470, Payne toteaa myös, ettei yksikään olemassa ollut hallintojärjestelmä ole täysin täyttänyt fasismin ehtoja. S. 460 Payne pitää Griffinin teosta *The Nature of Fascism* parhaana fasismista kirjoitettuna teoksena ja suosittelee sen lukemista.

26 Payne (1995) s. 442-460: A violent, dictatorial agent of bourgeois capitalism; a unique radicalism of the middle classes; a twentieth-century form of "Bonapartism"; a typical manifestation of twentieth-century totalitarianism; a new form of "authoritarian polyocracy"; a cultural revolution; a product of cultural, moral or sociopsychological pathologies; a product of the rise of amorphous masses; a consequence of unique national histories; a reaction against modernization; a product of the struggle for modernization and a unique metapolitical phenomenon.

27 Griffin (1991) s. 13-14 on sitä mieltä, että käsiteltäessä fasismia ideaalisena ei pitäisi yrittää määritellä sille ominaispiirteitä, mutta hän ei kuitenkaan halua kieltää näiden piirteiden olemassaoloa.

28 Payne (1995) s. 6-7

29 Reich (1982) s. 206

30 Sundström (2007) s. 39, antisemitismi ei ole fasismin välttämätön edellytys, mutta jonkinlainen syntipukkiryhmä on aina on fasistien vastustuksen kohteena.

31 Sundström (2007) s. 39-40 Rasismille ei aina löydy sopivaa kohdetta, silloin se voi näyttäytyä etäisenä ja enemminkin osana nationalismia.

32 Griffin (1991) s. 36-37 kuvailee fasismia termillä ultra-nationalistinen.

33 Payne (1995) s. 5

34 Reich (1982) s. 18, Griffin (1991) s. 13, Payne (1995) s. 6

- (8) Totalitarismi tavoitteena³⁵
- (9) Terrori³⁶
- (10) Käsitys kansasta heimona tai veljeskuntana³⁷
- (11) Korporatismi³⁸
- (12) Massayhteiskunta / massojen ideologia³⁹
- (13) Vahva johtaja⁴⁰
- (14) Puolue keskeisenä organisaationa / yksipuoluejärjestelmä⁴¹
- (15) Imperialismi⁴²

Koska fasismi on nykyajan tutkijoillekin vaikeasti määriteltävissä oleva ideologia, oli se sitä varmasti myös 40-luvun suomalaisille poliitikoille. Käytännössä järjestön fasistiseksi määrittelyyn riitti, että Neuvostoliitto tai sen johtama valvontakomissio halusi kyseisen järjestön lakkautetuksi.

3. Akateemisen Karjala-seuran aatteellinen ohjelma

3.1. AKS:n historia, asema ja merkitys

Akateeminen Karjala-seura perustettiin vuonna 1922 auttamaan Suomeen paenneita itäkarjalaisia taistelijoita ja heimopakolaisia. Seuran itse levittämän syntytarinan mukaan sen perustivat kolme Itä-Karjalasta palannutta suomalaista vapaaehtoistaistelijaa ja ylioppilasta. Heikki Eskelinen kuitenkin kyseenalaistaa tämän kertomuksen ja esittää seuran synnyssä olleen mukana merkittäviä suomalaisia vaikuttajia, ns. jälkiaktivisteja.⁴³

Ensimmäiset vuodet AKS:n toiminta keskittyi pitkälti Itä-Karjalan tilanteen ympärille. AKS oli

35 Griffin (1991) s. 13, Reich (1982) s. 206, Sundström (2007) s. 40, totalitarismi on vain tavoite, mutta se voi käytännössä ilmetä perinteisempänä sotilas- tai poliisivaltiona.

36 Payne (1995) s. 6, Sundström (2007) s. 40, terroria tarvitaan vain vallan vakiinnuttamiseen tai ajoittaiseen pelotteluun, sen ei tarvitse olla. Griffin (1991) s. 13-14

37 Sundström (2007) s. 40

38 Halmesvirta (2007) s. 98

39 Reich (1982) s. 16 ”Poliittisena liikkeenä fasismi eroaa muista taantumuksellisista puolueista siinä, että sitä kannattavat ja edustavat nimenomaan massat.” Payne (1995) s. 5, Sundström (2007) s. 36 Fasismin kannatus on peräisin lähinnä keskiluokasta ja massat ovat sen takana. Tässä fasismi eroaa olennisesti tavallisesta autoritaarisesta sotilasdiktatuurista.

40 Griffin (1991) s. 13-14, Reich (1982) s. 96, vahvan johtajan sijaan voidaan puhua myös johtajakultista tai johtajaperiaatteesta

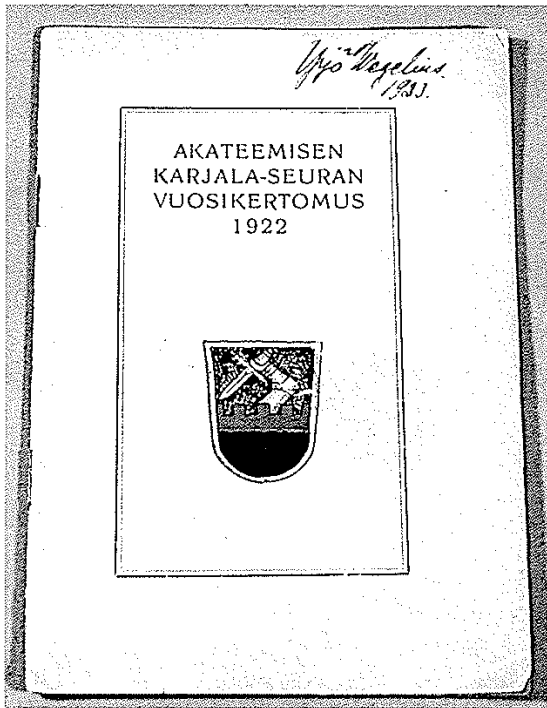
41 Reich (1982) s. 206, Griffin (1991) s. 13

42 Payne (1995) s. 6-7, Sundström (2007) s. 40

43 Eskelinen (2004) s. 81-86 Jälkiaktivisteilla tarkoitetaan itsenäisyyden alkuvuosina aktivistien rakentamaa suppeaa suojeluskuntien sisäistä verkostoa, jonka tehtävänä oli ylläpitää aktivistien valitsemää suuntaa riippumatta maan hallituksesta. Heistä tunnetuin lienee Elmo E. Kaila, josta myöhemmin tuli myös AKS:n puheenjohtaja. Kailalla oli laaja yhteysverkosto koko valtakunnassa, joka ytimenä olivat mm. jääkärivärivärit ja jääkärietappien hoitajat. Tätä teoriaa tukee se, että AKS:n toiminnassa oli alusta alkaen Kailan lisäksi mukana esimerkiksi sellaisia henkilöitä kuin Paavo Talvela, Bobi Sivén, Gunnar von Hertzen, Yrjö Ruutu, Eero Heickell ja Vihtori Kosola.

mm. mukana kouluttamassa itäkarjalaisia sotureita revanssiin kamppailussa venäläisiä vastaan.⁴⁴ AKS organisoï paikallisia Karjala-seuroja ympäri Suomen ja piti Karjala-juhlia sekä esitelmätilaisuuksia, joilla pyrittiin lisäämään ihmisten Karjala-tietoisuutta.⁴⁵ Karjala-innustus laantui kuitenkin parissa vuodessa ja AKS siirtyi hiljalleen niin sanotusta heimokysymyksestä kielikysymykseen vaatién suomen kielelle parempaa asemaa. Järjestön alkuaikojen toiminta tiivistyi siihen, että vihattiin kaikkea venäläistä ja samalla haluttiin tuoda kansalle tietoisuus kansallisesta ideologiasta.⁴⁶

Kuva: Mikko Virta

Ensimmäisten vuosien jälkeen AKS:n toiminnan päähuomio siirtyi ylioppilasmaailmaan. Ylioppilaiden katsottiin olevan avainasemassa kansan sivistämisessä, jota sananlasku ”mitä ylioppilaat tänään, sitä kansa huomenna” korosti.⁴⁷ AKS nousikin 1920-luvulla ylioppilasmaailman valtakeskukseksi. Järjestö säilytti tämän hegemonian aina lakkauttamiseensa saakka.⁴⁸ AKS hallitsi nimenomaan suomenkielistä ylioppilaselämää hyvin suvereenisti ja noin vuosina 1925-28 seura keskittyikin taisteluun yliopiston muuttamiseksi suomenkieliseksi.⁴⁹

Suunnilleen samaan aikaan ylioppilasmaailmaan siirtymisen kanssa eli vuonna 1924 tapahtui ideologinen linjamuutos

heimopolitiikasta eheyty- ja kielipolitiikkaan.⁵⁰ Sitä kuvaa hyvin samalta vuodelta peräisin oleva lainaus: *Kansallinen eheytyminen - kas siinä, siinä on juuri se, jota maa ympärillämme odottaa, se, jota oma sisimpämme kaipaa, sillä se ja yksin se on se kalliopohja, jolle rakennettuna tulevaisuuden Suomen ei ikinä tarvitse idän myrskyjä pelätä.*⁵¹

44 Eskelinen (2004) s. 112

45 Eskelinen (2004) s. 114-116

46 Klinge (1968) s. 49

47 Klinge (1968) s. 54

48 Uino (1989) s. 193 toteaa yliopistomaailman olleen vuodesta 1925 AKS:n siipien suojaan kerääntyneenä, Eskelinen (2004) s. 206, Klinge (1968) s. 81 puolestaan katsoo AKS:n valtakauden ylioppilasmaailmassa alkaneen vuoden 1926 vaaleista.

49 Alapuro (1973) s. 58, 115, Klinge (1968) s. 92 kirjoittaa puolestaan AKS:n alkaneen ajaa yliopiston suomalaistamispolitiikkaa jo 1924-1925

50 Alapuro (1973) s. 109-110, Klinge (1968) s. 50; tutkijat katsovat tämän eheytyksjakson, jossa cheytettiin punaisia ja valkoisia yhdeksi kansakunnaksi, kestäneen vuoteen 1927 asti.

51 Helanen (1938) s. 9 Helanen siteeraa vuonna 1924 pidettyä puhetta osoittaakseen AKS:n palanneen vuonna 1938

Vuodesta 1927 lähtien seuran nationalismi jyrkkeni huomattavasti ja eheytysohjelma suuntautui enemmän kommunismia vastaan kielikysymyksen jäädessä toissijaiseksi. Pian tämän jälkeen nousi ryssänvihakin uudelleen esille.⁵²

Mäntsälän kapinan jälkiselvittelyiden yhteydessä 1932 AKS:n sisällä käyty skisma johti noin kymmenesosan jäsenistä eroon. Tämä suurelta osin keskustapoliitikkojen ryhmä vastusti kielipolitiikan jättämistä toissijaiseksi taistelussa kommunisteja vastaan.⁵³ Tässä oli taustalla ns. linnarauha, jossa porvarillisen hallituseremmistön muodostamiseksi unohdettiin kaikki kielipoliittiset päämäärät.⁵⁴

Skisman jälkeen AKS liikkui poliittisesti oikealle⁵⁵ ja lyöttäytyi Isänmaallisen Kansanliikkeen (IKL) kanssa yhteistyöhön ujuttaen liikkeeseen vahvan suomalaisuuslinjan.⁵⁶ Tällä tiellä jatkettiin aina aivan 30-luvun loppuun asti, jolloin palattiin takaisin kansalliseen eheytykseen ulkopoliittisen uhan kasvaessa ja IKL-yhteistyön epäonnistuttua vuoden 1936 eduskuntavaaleissa.⁵⁷ AKS:n puheenjohtaja Vilho Helanen kirjoitti vuonna 1938 seuraavasti: ”Tiemme on tänään sama kuin alkuaikojen AKS:ssä: *kansallisen eheytyksen kautta kansalliseen voimaan ja suuruuteen!*”⁵⁸

AKS:llä oli ylioppilasmaailman lisäksi runsaasti valtaa myös armeijassa, tästä on hyvänä esimerkkinä asekatkenta, jota Matti Lukkari kutsuu ”Akateemisen Karjala-seuran viimeiseksi voimannäytöksi”.⁵⁹ Asekatkennan eli aseiden hajavarastoinnin pääideoitsijat olivat kaikki AKS:n jäseniä, kuten myös hajavarastoinnin epävirallinen sisärengaskin. Ilmeisesti myös suuri osa keskeisistä katkennöissä mukana olleistakin oli seuran jäseniä.⁶⁰

Toiminnan loppuessa syksyllä 1944 AKS:n jäsenkortisto sisälsi tiedot noin 3000 valajäsenestä. On esitetty arvioita, joiden mukaan seuralla olisi ollut jopa 4000 aktiivijäsentä sodan päättyessä.⁶¹

---

takaisin samaan eheytysohjelmaan.

52 Klinge (1968) s. 50, Alapuro (1973) s. 122, s. 133, tällä kertaa ryssänviha oli jyrkempää kuin koskaan aikaisemmin

53 Eskelinen (2004) s. 317-322

54 Eskelinen (2004) s. 278-279

55 Alapuro (1973) s. 128-130

56 Eskelinen (2004) s. 328, Klinge (1968) s. 169 käsittelee suuntausta uus-AKS-laisuutena, erona vanhaan oli mm. ns. valkoisen aatteen keskeinen asema.

57 Eskelinen (2004) s. 344

58 Helanen (1938) s. 9

59 Lukkari (2006) s. 1104

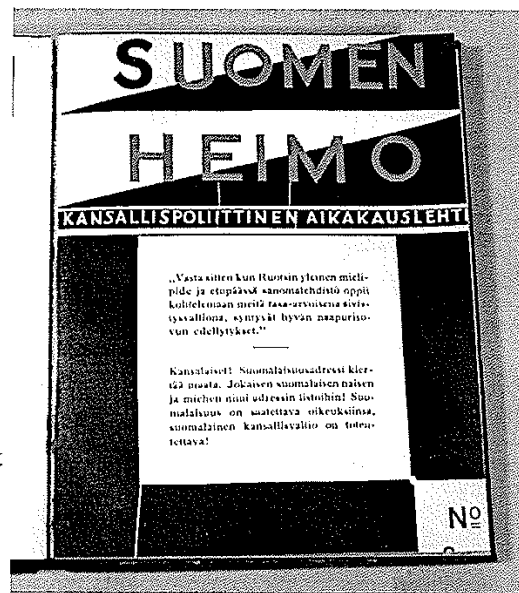
60 Lappalainen (1997) s. 82-83, Lukkari (2006) s. 1101-1104 aseiden hajavarastoinnin pääideoitsija oli everstiluutnantti Usko Sakari Hahti. Asekatkenta kertoo, kuin hyvin AKS-läiset luottivat toisiinsa erityisesti tällaisissa tärkeissä ja vaarallisissa operaatioissa.

61 Alapuro (1973) s. 60 pitää arviota 4000 aktiivijäsenestä aivan liian korkeana.

3.2. AKS ja fasismi

Historiantutkijoilla on ollut hyvin poikkeavia tulkintoja Akateemisen Karjala-seuran fasistisuudesta. Risto Alapuro näkee AKS:n fasistisena järjestönä,⁶² kuten tekee myös Matti Klinge⁶³. Heikki Eskelinen puolestaan kiistää jyrkästi seuran fasistisuuden⁶⁴. Eskelinen perustelee näkökulmansa jokseenkin kattavasti, kun taas Alapuro ei oikeastaan perustele fasismi-termin käyttöä mitenkään. Klingin ja Alapuron tulkintoja tarkasteltaessa on syytä ottaa huomioon tutkimusten kirjoitusajankohta, jolloin AKS oli yleisessä mielipiteessä leimattu muutenkin vahvasti fasistiseksi.⁶⁵ Tutkimukset puolestaan vahvistivat tätä leimaa.⁶⁶ Kenties tulkintoihin vaikuttaa se, että 1960-luvulla Suomessa oli vallalla niin sanottu suomettuneisuuden aika.⁶⁷

Eskelinen myöntää AKS:n täyttävän useita fasismin tunnusmerkkejä.⁶⁸ Hänen mukaansa sen aatetausta oli kuitenkin kotikutoinen, koska seura oli syntynyt jo yli puoli vuotta ennen Mussolinin marssia Roomaan ja fasistien valtaannousua Italiassa. AKS ei kehittänyt itselleen fasistityyppistä yhteiskunnallista ohjelmaa ja vastusti diktatuuriin pyrkimistä. Eräässä Suomen heimon pääkirjoituksessa vuodelta 1928 suorastaan varoitetaan fasismista. Eskelinen tekee myös selvän eron AKS:n ja kansallissosialismin välille.⁶⁹ Eskelisen mukaan AKS:n ulkopoliittiset asenteet eivät oikeuta sijoittamaan seuraa fasismin myötäjuoksijoiden joukkoon vaan pikemminkin jyrkkien antikommunistien.⁷⁰ Kuva: Mikko Virta

62 Alapuro (1973) s. 156-157 kirjoittaa AKS:n muuttuneen 30-luvulla kokonaan fasistiseksi.

63 Klinge (1968) s. 158 kuvaillee AKS:n toimintaa jo 20-luvulla fascistissävyiseksi, s. 200 kirjoitetaan "AKS-IKL-läisestä fascismista". Haastattelussa Klinge toteaa AKS:n fasistisuuden olleen täysin selvää.

64 Eskelinen (2004) s. 234 AKS:ää ei voida missään vaiheessa lukea fasististen järjestöjen joukkoon.

65 Matti Klingin haastattelu

66 Eskelinen (2004) s. 18

67 Forum IV (2007) s. 190, Halmesvirta (2007) s. 213. suomettumisella tarkoitetaan Suomen Neuvostoliittoa myötäilevää ulkopoliittikkaa erityisesti 1960- ja 70-luvuilla.

68 Eskelinen (2004) s. 233-242: Vaikutteita otettiin Italian ja Saksan totalitaarista liikkeistä. "Johtajaperiaate" vietiin 30-luvulla hyvin pitkälle (vahvan johtajan periaate). Rasismia oli runsaasti ja se kohdistui nimenomaan venäläisiä kohtaan. Antisemitismia esiintyi, varsinkin kun juutalaiset liitettiin yleisesti kommunismiin. Fasismia kohtaan tunnettiin avoimesti kiinnostusta. Radikalismi lipsahti myös muutaman kerran sanoja pidemmälle ja katutappeluja tapahtui mm. ruotsinkielisten kanssa.

69 Eskelinen (2004) s. 240-242: Kansallissosialistit olivat voimakkaasti kristinuskon vastaisia, kun taas AKS:ssä teologeilla ja uskonnolla oli vahva asema ja ateistit suljettiin jo valassa seuran ulkopuolelle. Lisäksi kansallissosialistien rotukiihkoilu ja germaaninen herrakansaoppi loitonsivat heitä AKS:stä. Toisaalta Klinge (1990) s. 69-70 kertoo AKS:n kannattaneen Yrjö Ruudun sovellettua valtiotalismia, joka oli eräänlaista suomalaista kansallissosialismia.

70 Eskelinen (2004) s. 242, 37, 234, 236

AKS:n fasistisuutta voi tarkastella myös edellä eriteltyjen fasismin ehtojen ja ominaisten piirteiden kannalta. AKS oli jyrkän marxilaisvastainen (1)⁷¹, antisemitistinen (3)⁷², rasistinen (4)⁷³, nationalistinen (5)⁷⁴ ja jossain määrin militaristinen (6)⁷⁵. AKS järjesti useita joukkoesiintymisiä ja kunniakäyntejä (7)⁷⁶, jotkut sen toimet voidaan nähdä terrorina (9)⁷⁷ ja sillä oli vahva käsitys kansasta heimona (10)⁷⁸. Seura toteutti johtajaperiaatetta (13)⁷⁹ ja sen suur-Suomi-haaveet olivat selkeän imperialistisia (15). Tästä antaa AKS:n vala hyvän kuvan: *Lippumme alla ja lipullemme minä vannon kaiken sen nimessä, mikä minulle on pyhää ja kallista, uhraavani työni ja elämäni Isänmaalleni, Suomen kansallisen herättämisen, Karjalan ja Inkerin, Suuren Suomen puolesta. Sillä niin totta kuin minä uskon yhteen suureen Jumalaan, niin minä uskon yhteen suureen Suomeen ja sen suureen tulevaisuuteen.*⁸⁰ AKS pyrki lisäksi massojen suosioon (12), kuten voidaan Vilho Helasen kirjoituksesta havaita: ”Mutta Akateeminen Karjala-Seura ei ole alunperinkään rajoittanut vaikutustansa ahtaasti ylioppilaspiireihin. Se tahtoo nimenomaan puhua koko sille Suomen kansalle, joka tämän maan isänmaakseen tuntee, yli kaikkien sitä pirstovien puolue- ja yhteiskuntarajojen.”⁸¹

AKS nähtiin myös aikalaisten, erityisesti vasemmistolaisten silmin fasistisena. Akateemisen sosialistiseuran edustaja Palmgren kuvaili AKS:n propagandaa ”mitä jyrkimmin fascistiseksi väritellyksi” ja hänen mukaansa siinä hyökättiin Neuvostoliittoa vastaan.⁸²

Toisaalta AKS ei kannattanut yksipuoluejärjestelmää (14), autoritarismia (2) eikä varsinkaan totalitarismia (8). AKS suorastaan vastusti diktatuuria ratkaisuna valtionhallinnoksi.⁸³ Seura ei

71 Helanen (1938) s. 14 kuvaillee vasemmistopoliitikkoja seuraavasti: ”-- missä ovat punaista luokkavihaa hillittömämmin lietsovat marxilaisuuden herrasjohtajat, jotka itse elävät rikkaudessa ja ylellisyydessä, mutta saarnaavat köyhälistölle ”pyhää sotaa” rikkaita ja riistäjiä vastaan --”. Eskelinen (2004) s. 241-242

72 Eskelinen (2004) s. 240 ”Teksteissä ilmenee myös joskus antisemitismia, jonka perustelemiseen kirjoittajat eivät tunne tarvetta, -- Kommunismi miellettiin ’juutalaisryssäläiseksi’ opiksi, ja sekä kammo oppia että pelko suurvaltahyökkäystä kohtaan toivat juutalaiset venäläisiin verrattavaksi torjunnan kohteeksi.”

73 Kohtamäki (1943) s. 163 ”Pahasta löyhkästä sanotaan: ’Haisee kun ryssä.’ Eteläpohjalainen toteaa karskisti: ’Kärppä haisoo, jos kiusaat, mutta ryssä haisoo aina.’”

74 Uino (1991) s. 213 AKS vaati vuonna 1930 Lapuan liikkeen johdolta, että suomalaisuusasiaa ei saisi unohtaa edes kommunismin vastaisen ristiretken varjolla.

75 Kuusi (1991) s. 38 sitaatti vuoden 1942 Suomen Heimosta (AKS:n virallinen lehti): ”Kun tämä sota loppuu – sekin hetki koittaa kerran – niin taistelujen ajat eivät ole silloin ohi. Kansakunta on aina sodassa. Kansakunta on sodassa niin kauan kuin se yleensä on olemassa.”

76 Helanen (1938) s. 16-17: Kuvia AKS:n joukkoesiintymisistä.

77 Klinge (1968) s. 62, 148-151, 175-176, Kuusi (1991) s. 43-44,

78 Holm-Välkiö (1932) s. 24 ”Suomen suku on laajentanut yhä kaikkialle kasvavan voimansa. Mutta vaikeudet ovat kohdanneet heimolaisiamme ja heimotyötä.”

79 Kuusi (1991) s. 17-18 ”Johtajakeskeinen järjestö rakenne oli ilmeisesti vanhan aktivistipäällikön Elmo E. Kailan luomus.” Eskelinen (2004) s. 234-235 ”Johtajaperiaate’ vietiin 1930-luvulla pitkälle AKS:n organisaatiossa --”

80 Eskelinen (2004) s. 381, Klinge (1983) s. 47 toteaa, että AKS:n aatemaailmassa ajateltiin expansiivisuutta.

81 Helanen (1932) s. 34

82 Alapuro (1973) s. 120, Klinge (1968) s. 167-168, sosiaalidemokraatit olivat leimanneet AKS:n fasistiseksi järjestöksi jo 1920-luvulla.

83 Kuusi (1991) s. 33 ”E. E. Kaila ja Niilo Kärki uskoivat AKS:n pystyvän soluttamaan eliittinuorison voimin ainakin

myöskään ajanut ohjelmassaan mitään taloudellista yhteiskuntajärjestelmää, joten sitä on vaikea nähdä korporatismiin tukijana (11).⁸⁴

Akateeminen Karjala-seura täyttää siis jollain tasolla suurimman osan fasismin ominaispiirteistä. On kuitenkin vaikea luokitella sitä fasistiseksi, koska se vastusti äänekkäästi diktatuuria ja muuta totalitarismia, eikä siten täytä fasismin kannalta erittäin oleellisia ehtoja. Mikäli fasistisuuden ja fasisminluontoisuuden määritelmät erotetaan toisistaan, voi todeta AKS:n olleen ilmeisen fasisminluontoinen olematta kuitenkaan varsinaisesti fasistinen järjestö. Tämä tosin riittää rauhansopimuksen mukaisesti lakkautusperusteluksi.

3.3. ”Ryssää silmään” - Oliko AKS neuvostovihamielinen?

Edellä osoitetun fasisminluontoisuuden lisäksi Akateeminen Karjala-seura rikkoi muitakin 21. artikkelin kohtia. Se oli nimittäin sotilaallislauton⁸⁵ ja avoimen neuvostovastainen järjestö. Seurassa käytettiin esimerkiksi ”ryssänvihan” käsitettä hyvin yleisesti ja avoimesti.⁸⁶ Elias Simojoki kirjoittaa Suomen heimossa 1932 ”että ryssänviha kuuluu suomalaisen kansallistunnon olemukseen, on nykyään aksioomi, jota vastaan ei kukaan suomalainen ylioppilas rohjenne väittää --”⁸⁷

AKS:n piirit järjestivät 1924 vihellyskonsertin ja mielenosoituksen Vanhan ylioppilastalon ulkopuolella vastalauseena sille, että talon juhlasali oli vuokrattu venäläiselle hyväntekeväisyyskonsertille. Lisäksi AKS esimerkiksi organisoimi mielenosoituksen neuvostolähetystön edustalle vuonna 1931 Inkerin vainojen takia. Seura tilasi jäsenilleen puukkoja, joihin kaiverrettiin iskulause ”Pirua ja ryssää vastaan”.⁸⁸ Neuvostovastaisuus näkyi myös AKS:n alajärjestöissä. Helsingin suomalaisen lyseon (nyk. Resson lukion) Karjala-seurassakin suunniteltiin ampumakilpailuja, joiden nimeksi seuran kuraattori halusi ”Ryssää silmään”.⁸⁹

Neuvostovastaista propagandaa ja Neuvostoliittoon suhtautumista kuvaa osuvasti seuraava sitaatti Suomen heimosta: *Karjalan ja Aunuksen sotaretket, orjuutettujen, vapauteen pyrkivien*

---

kaikki suomenkieliset porvarilliset puolueet.” Uino (1989) s. 189 AKS pyrki määrätietoisesti soluttautumaan porvarillisiin puolueisiin saadakseen nämä aktiivisemmän suomalaisuuden kannalle. Eskelinen (2004) s. 234 ”Asettuessaan yhteistyöhön lapuan liikkeen lapuenliikkeen kanssa kesällä 1930 se nimenomaan edellytti, ettei tarkoituksena ole diktatuuriin pyrkiminen eikä sosiaalidemokraattien vapauksiin kajota.”

84 Klinge (1983) s. 134 Osa seuran jäsenistä, kuten Niilo Kärki ja Yrjö Ruutu, oli kuitenkin ns. valtiososialismin kannattajia, mutta tämä oli vsin heidän henkilökohtainen suhtautumisensa asiaan.

85 Alapuro (1973) s. 155-156 AKS:llä oli hyvin läheiset yhteydet armeijaan ja sen sisäinen hierarkia oli hyvin armeijamainen, Klinge (1990) s. 69,

86 Klinge (1990) s. 69 kuvaillee AKS:ää puolisolitaallisesti organisoiduksi taistelujärjestöksi, jonka aatemaailmaan kuului Suur-Suomi -haaveita ja aktiivista *ryssänvihaa*.

87 Simojoki (1932) s. 3

88 Klinge (1983) s. 67, Eskelinen (2004) s. 160-161, ”pirua ja ryssää vastaan” oli vanha Vihan Veljien iskulause, kts. Eskelinen (2004) s. 87-89

89 Helsingin suomalaisen lyseon Karjala-seuran pöytäkirja 26.11. 1937

*heimomaiden korpiin vuotanut veljesveri, kansamme sisimmässä kytevä ryssänviha ja itsenäisyystunto ovat sanelleet sen nuorison ohjelman, jonka voimakasotteisuutta, aktiivista isänmaanrakkautta ja uskoa voiton tuovan päivän valkenemiseen AKS:n miekkaan tarttunut ja lyömään valmis käsivarsi ilmentää.*⁹⁰

Hitleriläismielisyydeksi voidaan varmasti laskea AKS:n hallituksen päätös alkuvuonna 1935 lähettää seuran jäseniä opintomatalle Hitlerin valtakuntaan tutustumaan ”uuteen Saksaan”. Kymmenmiehistä suomalaisdelegaatiota vastasi vastaava määrä saksalaisia, jotka tulivat kesällä 1935 vierailulle AKS:n kesäleirille Päijänteelle.⁹¹ Näitä vierailuja voidaan verrata Italian fasistipuolueen erikoislähettiläs Ezio Maria Grayn käyntiin Suomessa IKL:n vieraana samaisena kesänä.⁹²

Matti Klingen mukaan AKS tuki jatkosodan aikana ideologisesti akselivaltoja ja Suomen yhteistyötä Saksan kanssa. Hänen mukaansa AKS:llä ja Helasella oli tärkeä osuus suomalaisen SS-pataljoonan vaiheissa.⁹³

4. AKS:n lakkautuksesta ja sen seurauksista

4.1. Poltetut paperit, piilotetut riittiesineet

Valtioneuvosto antoi 23. syyskuuta 1944 asetuksen 21. artiklan mukaisten yhdistysten lakkauttamisesta. Akateeminen Karjala-seura oli näiden yhdistysten joukossa.⁹⁴ Lakkautus tapahtui yksinkertaisesti poliisin tiedoksiannolla.⁹⁵ Kuten olen edellä osoittanut, lakkautukselle oli perusteita ainakin siinä mielessä, että AKS:n toiminta täytti välirauhansopimuksen kriteerit. Samaa mieltä oli aikanaan myös itse AKS:n aktiivijäseniin lukeutunut kansainvälisen oikeuden dosentti Erik Castrén, joka antoi hallitukselle lausunnon välirauhansopimuksen tulkinnasta ensimmäisen lakkautuskierroksen jälkeen.⁹⁶

Lakkautushetkellä suurin osa AKS:n aktiivijäsenistä oli suorittamassa asepalvelusta ja seuran

---

90 Vapaasalo (1932) s. 41-42

91 Klinge (1968) s. 194

92 Uola (1982) s. 253-255

93 Klinge (1968) s. 220, toisaalta Jokipii (2006) s.56-69 ei mainitse sanallakaan AKS:ssää tai Helasta, joten osuus ei liene olleen lopulta välttämättä niin suuri. Kuusi (1991) s. 26 kuitenkin kertoo R.G. Kallian (AKS:n puheenjohtaja 30-luvulla) olleen suomalaisen SS-pataljoonan keskeisiä taustamiehiä.

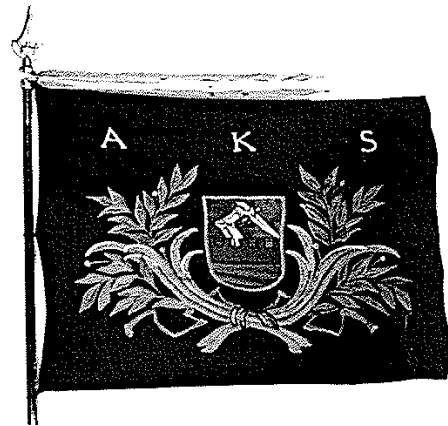
94 Uola (1999) s. 36, Kuusi (1991), s. 48

95 Heikki Eskelisen haastattelu

96 Uola (1999) s. 42

puheenjohtaja Vilho Helanen oli Virossa järjestelmässä inkeriläisten asioita.⁹⁷ Osaltaan lakkautus tuli varmasti yllätyksenä,⁹⁸ mutta kaikesta päätellen siihen osattiin varautua seuran toimistossa, jossa kuitenkin oli tilapäismiehitys, vaikka toiminta muuten olikin lamaantunutta.⁹⁹ Toimiston väki sai suurimman osan papereista ja Heimoarkiston materiaalista evakuoitua pois.¹⁰⁰ Tätä ennen oli liikkeelle laskettu harhauttamistarkoituksessa huhu, jonka mukaan kaikki seuran jäsenluettelot ja muut tärkeät paperit olisi poltettu.¹⁰¹ Tiedot evakuoitun materiaalin liikkeistä tämän jälkeen ovat osaltaan ristiriitaiset.

AKS:n suuri jäsenkortisto siirrettiin 1970-luvulla salaiseen kätköön Helsingin Yliopiston Kirjastoon.¹⁰² Riittäesineitä, kuten lippu ja valakirja, kuljetettiin Mäntyharjun Kallahteen. Lippua vartioitiin tarkasti, kunnes se lahjoitettiin Kansallismuseolle 1970-luvulla.¹⁰³ Valakirja jäsenluetteloinen oli aluksi Martti Ilmari Kanteleella,¹⁰⁴ minkä jälkeen se jossain vaiheessa matkasi Toivo Kuusen mukana Martikkalan huvilan ullakolle, jonne se puolestaan kätkettiin kahden seinälaudan väliin. Sieltä valakirja siirrettiin pankin tallelokeron ja kirjakaapin kautta vuonna 1971 Helsingin Yliopiston Kirjaston salaiseen AKS-kokoelmaan.¹⁰⁵

Kuva: Mikko Virta

AKS:n arkiston kohtalosta liikkuu kaksi keskenään ristiriitaista teoriaa. Ensimmäisen teorian mukaan arkisto olisi kätkeyty jonnekin Etelä-Pohjanmaalle. Jälkimmäisen teorian mukaan arkisto puolestaan poltettiin Lahdessa käskyn mukaisesti. Polttamisteoria on nykytiedon valossa

97 Mikko Uolan haastattelu, Heikki Eskelisen haastattelu

98 Uola, haastattelu "AKS:lle lakkautus tuli yllätyksenä, sillä etukäteen ei ollut tiedossa, että välirauhansopimuksessa vaadittaisiin järjestöjen lakkauttamista."

99 Heikki Eskelisen haastattelu "-- toiminta oli Helsingissä ollut suurimmaksi osaksi lamassa, mutta toki toimistossa oli tilapäismiehitys." "AKS oli niin selkeästi neuvostovastainen järjestö, ettei sen tarvinnut kuten esim. Aseveliliiton tai Lotta Svärdin odottaa virallista päätöstä tietääkseen, että pillit oli pantava pussiin." (vrt. Mikko Uola edellisessä viitteessä)

100 Heikki Eskelisen haastattelu

101 Kuusi(1991) s. 49, Klinge (1968) kirjoittaa "Scuran pöytäkirjat ja muu arkisto katosi – ut narrat Fama – viimeisen sihteerin toimesta Uuden ylioppilastalon lämmityskattilaan". Huhu siis tehoi, jos ei Valpoon, niin ainakin myöhempään tutkijoihin.

102 Kuusi (1991) s. 49 antaa kuvan, että jäsenkortisto olisi siirretty suoraan lakkautuksen jälkeen Helsingin Yliopiston kirjaston kätköön ja sitä olisi vasta myöhemmin 70-luvulla Yrjö Vuorijoen kuoltua täydennetty hänen käsikirjoituksillaan. Matti Klinge kuitenkin kertoi haastattelussa jäsenkortistoa säilytetyn vielä 60-luvulla Vuorijoen sängyn alla. Alapuro (1973) s. 257 mainitsee myös jäsenkortiston olleen Vuorijoen hallussa 60-luvulla. Uola (1999) s. 253 antaa hänkin ymmärtää jäsenkortiston siirretyn Yliopiston kirjastoon vasta 70-luvulla. Ilmeisesti jäsenkortistoja on ollut kaksi kappaletta, joista toinen on ollut Yliopiston kirjastossa ja toinen Vuorijoen kotona, tähän viittaa myös se, että Kansallisarkiston AKS:n kokoelmaan on merkitty kaksi erillistä jäsenkortistoa.

103 Matti Klinge kertoi lippua pidetyn salaisessa paikassa Pohjanmaalla, josta se tuotiin tarkassa vartiassa WSOY:lle kuvattavaksi 60-luvulla Ylioppilaskunnan historiaa varten ja vietiin tämän jälkeen vartion mukana takaisin Pohjanmaalle.

104 Eskelinen (2004) s. 265 Martti Ilmari Kantele oli 1930-luvun alussa vuoden ajan AKS:n puheenjohtaja Elmo E. Kailan jälkeen

105 Kuusi (1991) s. 49-50, Uola (1999) s. 253

uskottavampi vaihtoehto.¹⁰⁶ Lisäksi seuran keskustoimistosta lähetettiin lakkautuksen jälkeen piiritoimistoille käskyt piirien arkistojen polttamiseksi.¹⁰⁷

Tarkasteltaessa seurassa tehtyjä ratkaisuja välirauhansopimuksen tultua voimaan, on tärkeää, joskin vaikeaa, yrittää ymmärtää silloin maassamme vallinnutta yleistä pelon ja paniikin mielialaa. Sotaan syyllisten rankaisua odotettiin pelolla ja ilmassa oli uhka koko maan miehityksestä.¹⁰⁸ Syksyllä 1944 pelättiin, että esimerkiksi AKS:n jäsenluettelosta tulisi vainon koivetessa teloitus- ja karkoitustuomioiden lähtökohta.¹⁰⁹

Oppikoulujen Karjala-seurojen, joille oli sodan aikana perustettu oma erillinen liittonsa, toiminta päättyi luonnollisesti emoseuran toiminnan lakkautuksen myötä. Karjala-seurojen liiton aineistot tuhottiin myös lakkautuksen käytyä ilmi, mutta kouluseurojen papereita on jäänyt jäljelle jonkin verran.¹¹⁰

Matti Klingen mukaan AKS:n tarina oli lopussa jatkosodan päätyttyä, vaikkei sitä olisikaan erikseen lakkautettu. Hän kuvailee 21. artiklaa armonlaukauksena seuralle, jonka ei näin tarvinnut itse lopettaa omaa toimintaansa.¹¹¹ Myös Mikko Uola toteaa sodan lopputuloksen vieneen pohjan AKS:n olemassaololta. Pettymyksenä lakkautus siitäkin huolimatta jäsenille tuli.¹¹²

4.2. Rahakätchentä

AKS:n omaisuuden ja varallisuuden liikkeistä ei tiedetä lakkautuksen jälkeiseltä ajalta kovin paljoa. Tutkija Mikko Uola kuvailee lakkautuksen jälkeen tehtyjä taloudellisia järjestelyjä seuraavasti: *AKS:llä ei ollut mainittavaa omaisuutta. Varoja kuitenkin onnistuttiin tiettävästi jonkin verran piilottamaan, mutta suurista summista ei ollut kysymys. Inflaatio piti huolen siitä, että rahan arvo menetti nopeasti merkityksensä. AKS:n perustamien säätiöiden varat säästyivät, ja niitä lahjoitettiin sittemmin mm. Sotakorkeakoululle. Ilmeisesti viranomaiset saivat käsiinsä vähän AKS-varoja, jotka*

---

106 Heikki Eskelinen haastattelu "Tiedot sen kätkemisestä Etelä-Pohjanmaalle tai polttamisesta lahtelaisen omakotitalon uunissa ovat ristiriitaisia, kallistun itse polttamistiedon kannalle, niitä juttuja maitotonkissa maahan haudatuista papereista on turhan paljon liikkeellä mm. suojeluskunnista. Ja "epäillyn" suvun jälkeläiset ovat kiistäneet tietävänsä asiasta mitään." Kuusi (1991) s. 49 väittää myös arkiston tulleen poltetuksi. Mikko Uolakin toteaa haastattelussa: "Lakkauttamisen jälkeen tapahtui lähinnä se, että paniikissa poltettiin seuran arkisto." Toisaalta Matti Klinge kertoi haastattelussa ainakin jotain materiaalia myös kätketyn. Hänen mukaansa kuitenkin edelleen kätketynä olevat asiakirjat tuskin ovat kovin merkittäviä.

107 Eskelinen (2004) s. 15-16, näitä käskyjä ilmeisesti myös toteltiin.

108 Matti Klingen haastattelu, Tarkka (1977) s. 253

109 Kuusi (1991) s. 50

110 Heikki Eskelisen haastattelu, Eskelinen (2004) s. 16. Tästä todisteena on myös tässä tutkielmassa lähteenä käytetty Helsingin suomalaisen lyseon Karjala-seuran pöytäkirja.

111 Klinge (1968) s. 221

112 Mikko Uolan haastattelu "-- sodan lopputulos oli vienyt pohjan AKS:n olemassaololta, joten sen perään ei kannattanut haikailla. Oli muuta ajateltavaa."

1952 luovutettiin Sotainvalidien Veljesliitolle.¹¹³

Omaisuudesta pieni erillinen rahasto siirrettiin Kadettikoululle stipendirahastoksi. Tuolloin viranomaiset ilmeisesti antoivat lakkautetuille järjestöille aikaa rahojen siirtoon.¹¹⁴ AKS:lle oli 30-luvulla myöskin perustettu kannatusyhdistys, joka näyttää sodan aikana paisuneen varsin suureksi. Tarkemmat tiedot tästäkin yhdistyksestä puuttuvat.¹¹⁵

Muutamit AKS:n johtomiehet perustivat 1956 Suomen Suvun Säätiön. Säätiön perustamiseen epäillään käytetyn entisiä AKS:n varoja, mutta tästä ei ole mitään todisteita.¹¹⁶

4.3. Tasavallan presidentti ja 104 professoria

Akateeminen Karjala-seura lienee vaikuttanut jokaisen jäsenensä elämään omalla tavallaan. Osalle vaikutus on ollut suurempi kuin toisille.¹¹⁷ Ilmeisesti AKS:n jäsenyyttä myös häpeiltiin lakkautuksen jälkeen. Seura oli tuolloin leimattu fasisistiseksi eikä AKS-menneisyyttä haluttu nostaa esille sen ajan Suomessa,¹¹⁸ eivät varsinkaan ne jäsenet, jotka olivat vaihtaneet poliittisesti suuntaa.¹¹⁹ Kuten professori Kuusi osuvasti toteaa: *Joillakin sodanjälkeisen Suomen kilparadoilla AKS:läisyys oli kannustin, toisilla taakka.*¹²⁰

Entisiä AKS:n jäseniä kipusi lakkautuksen jälkeen useisiin korkeisiin virkoihin ja heidän yhteiskunnallinen merkityksensä on ollut todella suuri. Risto Alapuro kertoo väitöskirjassaan heidän määrästä: *Vuonna 1968 evankelisluterilaisen kirkon yhdeksästä piispasta seitsemän oli entisiä AKS:läisiä; jäljelle jääneistä kahdestakin toinen oli ruotsinkielinen ja siten jo periaatteessa AKS:n ulkopuolinen. Vähintään everstiluutnantin arvoisia upseereita oli vuoteen 1966 mennessä ollut 41 AKS:läistä; kaikkien kolmen arvoluokan kenraaleita heistä oli yhteensä 13. Vuoden 1966 Kuka kukin on -teoksesta AKS:n entinen puheenjohtaja Yrjö Vuorijoki on laskenut eräistä ryhmistä mm. seuraavat AKS:läisten määrät: Viisi yliopistojen ja korkeakoulujen rehtoria, 104 professoria, neljä vuorineuvosta, kahdeksan pääjohtajaa sekä hallitusneuvoksia, ylijohdajia ja heihin*

113 Mikko Uolan haastattelu

114 Heikki Eskelisen haastattelu, tämän ansiosta mm. Lotta Svärdin pääomasta syntyi Suomen Naisten Huoltosäätiö. Kts. Tarkemmin Uola (1999) s. 245

115 Heikki Eskelisen haastattelu, Kansallisarkistosta löytyy kyseisen yhdistyksen jäsenkortisto, muttei avustussummia.

116 Mikko Uolan haastattelu

117 Kuusi (1991) s. 23-24 kertoo AKS:n 30-luvun alun puheenjohtajasta Yrjö Vuorjoesta, että "AKS oli hänen kirkkonsa ja seurakuntansa, 'AKS:n henki' arvo, jota hän vaali ja korosti."

118 Matti Klinge kertoi haastattelussa lähettäneensä 60-luvulla kyselyn 30 AKS:n entiselle johtohenkilölle, joista vain yksi suostui vastaamaan. Syyksi Klinge kertoi nimenomaan leimautumisen välttämisen.

119 Mikko Uolan haastattelu, Uolan mukaan heitä oli suuri osa AKS:n jäsenistä. Tunnetuin heistä lienee entinen tasavallan presidentti Urho Kekkonen.

120 Kuusi (1991) s. 59

*verrattavia, hallitusneuvoksia, korkeimman hallinto-oikeuden presidentti, korkeimman oikeuden jäseniä, hovioikeudenneuvoksia ja esittelijäneuvoksia (yhteensä 24).*¹²¹ Myös silloinen tasavallan presidentti Urho Kekkonen oli AKS:n entinen jäsen.¹²² Näyttää siltä, ettei AKS:n jäsenyys ollut siis este henkilöiden myöhemmälle urakehitykselle.

Siinä missä politiikassa tehtiin sodan jälkeen täyskäännös oikealta vasemmalle ja vanhat kasvot vaihtuivat uusiin, kävi ylioppilaspolitiikassa melkein päinvastoin. Vaikka AKS oli lakkautettu, toimi ylioppilaskunnan johtotehtävissä edelleen sen aktiivisia jäseniä. Vanhaa linjaa ei siellä kuitenkaan jatkettu. Vanhojen AKS:n jäsenten jatkaminen johdossa haittasi hyvien suhteiden rakentamista ruotsalaisten ja tanskalaisten ylioppilaiden kanssa.¹²³

Vaikka AKS:n jäsenet eivät ilmeisesti pitäneet mitenkään aktiivisesti yhteyttä lakkautuksen jälkeen ennen Vilho Helasen 50-vuotispäiviä, olivat he kuitenkin sen verran verkostoituneita, että tiesivät erinäisissä äänestyksissä, keihin luottaa ja keitä äänestää. Seurauksena niin Suomen Ylioppilaskuntien liitto kuin Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunta ja Ylioppilaslehtikin olivat entisten AKS-veljien hallinnassa ainakin vielä 1950-luvun alkuun asti. Helasen hautajaisista 1952 lähti liikkeelle prosessi AKS:n perinneyhdistyksen, Kerho 22:n perustamiseksi.¹²⁴

5. Tulokset

Moskovan välirauhansopimuksen 21. artikla määräsi Suomen lakkauttamaan hitleriläismielisiä, fasisminluontoisia ja neuvostovastaista propagandaa harjoittaneita järjestöjä. Akateeminen Karjala-seura lakkautettiin tämän artiklan perusteella. Yhdistyksen toiminta oli selkeästi neuvostovastaista, joten lakkauttamiselle oli perusteet.

Akateemista Karjala-seuraa on yleisesti historiankirjoituksessa pidetty fasisistisena järjestönä, mutta fasisistisuudelle ei näytä olevan perusteita. Fasismin käsite on hyvin monimutkainen, eivätkä tutkijat ole päässeet yhteisymmärrykseen siitä. Tulkinnoista voidaan kuitenkin eritellä runsaasti olennaisia ehtoja ja ominaispiirteitä, joista suuren osan AKS täyttää, mutta ei kuitenkaan kaikkia olennaisimpia. AKS:stä olisikin syytä puhua fasisminluontoisena järjestönä.

AKS täytti oikeastaan kaikki välirauhansopimuksessa määritellyt lakkautettavien järjestöjen tunnusmerkit ja siten sen lakkautusta voidaan pitää sopimuksen kannalta oikeutettuna. AKS

121 Alapuro (1973) s. 179

122 Zetterberg (2003) s. 927, Eskelinen (2004) s. 318-322 Kekkonen crosi seurasta vuoden 1932 skisman seurauksena muiden maalaisliittolaispoliitikkojen mukana.

123 Haataja (2003) s. 744-745, Klinge (1968) s. 221-224

124 Heikki Eskelisen haastattelu, Eskelinen (2004) s. 9

harjoitti avoimen neuvostovastaista propagandaa ja oli fasisminluontoiseksi määriteltävä.

Lakkautuspäätöksen jälkeen vallitsi AKS:n jäsenten keskuudessa jonkinlainen paniikki. Seuran arkisto poltettiin ja omaisuus kätkettiin, koska pelättiin, että AKS:n toiminta voisi myöhemmin aiheuttaa hankaluuksia sen entisille jäsenille. Näin ei kuitenkaan käynyt, sillä moni seuran jäsenistä kohosi myöhemmin huomattavaan yhteiskunnalliseen asemaan. Seuran jäsenistä tuli myöhemmin mm. tasavallan presidentti, yritysjohtajia ja toista sataa professoria.

Se, millä tavoin ja kuinka paljon koulujen Karjala-seurat vaikuttivat jäsentensä myöhempään elämään, on vielä selvittämättä. Muodostivatko kouluseurat samanlaisia myöhempiä kontaktiverkostoja kuin AKS? Aihe kaipaisi jatkotutkimusta. Haasteena tässä kuitenkin on se, että koululaisseuroilta puuttuvat kokonaan jäsenluettelot. Hävittämättä jääneistä pöytäkirjoista voisi kuitenkin saada selville ainakin aktiivisimpien jäsenten nimet.

6. Lähteet

6.1. Alkuperäislähteet

Helanen, Vilho

Artikkeli AKS ja Suomen suvun tulevaisuus, Suomen heimo n:o 3, Helsinki 1932

Helanen, Vilho

Kirjoitus teoksessa AKS:n TIE 1938, Akateemisen Karjala-seuran vuosikirja II, Helsinki 1938

Helsingin suomalaisen lyseon Karjala-seuran pöytäkirjat vuosilta 1935-1939

Holm-Välkiö, Väinö

Kirjoitus Heimolaisteni puolesta, Suomen heimo n:o 1-2, Helsinki 1932

Kohtamäki, Ilmari

Kirjoitus Ryssä Suomen kansankielessä ja sananparsissa, Suomen heimo n:o 11, Helsinki 1943

Simojoki, Elias

Artikkeli Ajatuksia A.K.S:n 10-vuotistoiminnan merkityksestä, Suomen heimo n:o 1-2, Helsinki 1932

Vapaasalo, Sakari

Artikkeli Puhe Suur-Suomelle, Suomen heimo n:o 3, Helsinki 1932

6.2. Tutkimuskirjallisuus ja artikkelit

Alapuro, Risto

Akateeminen Karjala-seura, Helsinki 1973

Blinnikka, Aulis

Valvontakomission aika, Porvoo 1969

Eskelinen, Heikki

Me tahdoimme suureksi Suomenmaan: Akateemisen Karjala-seuran historia I, Juva 2004

Forum IV

Forum IV: Suomen historian käännekohtia, Antti Kohi, Hannele Palo, Kimmo Päivärinta, Vesa Vihervä, Keuruu 2007

Griffin, Roger

The Nature of Fascism, London : Routledge 1993

Haataja, Lauri

Artikkeli Jälleenrakentava Suomi teoksessa Suomen historian pikkujättiläinen, Porvoo 2003

Halmesvirta, Anssi

Historian sanakirja, Antti Halmesvirta, Jari Ojala, Heikki Roiko-Jokela, Kustaa H. J. Vilkuna, neljäs painos, Jyväskylä 2007

Iso tietosanakirja

Iso tietosanakirja, kolmas osa, Helsinki 1932

Jokipii, Mauno

Artikkeli Suomen SS-pataljoona toisessa maailmansodassa teoksessa Jatkosodan pikkujättiläinen, kolmas painos, Porvoo 2006

Klinge, Matti

Ylioppilaskunnan historia 4, Porvoo 1968

Klinge, Matti

Vihan veljistä valtiososialismiin, toinen painos, Juva 1983

- Klinge, Matti**
Helsingin Yliopisto 1917-1990, Keuruu 1990
- Kuusi, Matti**
Kirjoitukset Ideologisia teesejä ja kriisejä, Puheenjohtajia, esikuvia Pateettista, kujeellista, Valakirjasta elämäkerrastoon, teoksessa Neljätuhatta veljestä, sataneljä elämäntarinaa, toimittaneet Ville-Paavo Aitola ja Matti Kuusi, Porvoo 1991
- Lappalainen, Niilo**
Aselevon jälkeen, Juva 1997
- Linkomies, Edwin**
Vaikea aika: Suomen pääministerinä sotavuosina 1943-44, kuudes painos, Keuruu 2006
- Lukkari, Matti**
Artikkeli Asekätkentä teoksessa Jatkosodan pikkujättiläinen, kolmas painos, Porvoo 2006
- Mäntylä, Iikka**
Artikkeli Suurvaltakausi teoksessa Suomen historian pikkujättiläinen, Porvoo 2003
- Nykysuomen sanakirja**
Nykysuomen sanakirja, ensimmäinen osa, Porvoo 1951
- Paxton, Robert O.**
The Anatomy of Fascism, New York 2004
- Payne, Stanley G.**
A History of Fascism 1914-45, USA 1995
- Reich, William**
Fasismien massapsykologia, suom. Erkki Puranen, Keuruu 1982
- Sundström, Leif**
Fasismi, Keuruu 2007
- Tanner, Väinö**
Suomen tie rauhaan 1943-1944, kolmas painos, Helsinki 1952
- Tarkka, Jukka**
13. artikla, Porvoo 1977
- Turtola, Martti**
Risto Ryti: Elämä isänmaan puolesta, neljäs painos, Keuruu 2005
- Uino, Ari**
Artikkeli Kielitaistelu ja "uusi suomalaisuusliike" 1918-1939 teoksessa Herää Suomi: Suomalaisuusliikkeen historiaa, päätoimittaja Päiviö Tommila, Jyväskylä 1989
- Uola, Mikko**
"Suomi sitoutuu hajottamaan..." Järjestöjen lakkauttaminen vuoden 1944 välirauhansopimuksen 21. artiklan perusteella, Helsinki 1999
- Uola, Mikko**
Sinimusta veljeskunta, Isänmaallinen kansanliike 1932-1944, Keuruu 1982
- Zetterberg, Seppo**
Suomen historian pikkujättiläinen, Porvoo 2003

6.3. Haastattelut

- Eskelinen, Heikki** – sähköpostilla 9.11.2007
- Klinge, Matti** – henkilökohtaisesti 20.11.2007
- Uola, Mikko** – sähköpostilla 12.11.2007

6.4. Kuvälähteet

Kaikki kuvat on ottanut Mikko Virta, kuvien kohteet ovat Kansallisarkiston AKS-kokoelmasta